

Софінська Ірина, Токарська Антоніна. Учений і громадянин Австро-Угорщини, ЗУНР, Польщі

У статті йдеться про одного з видатних представників західноукраїнської науки XIX-XX ст.ст., філософа, медика, психолога, правника Стефана-Максима Володимировича Балея, ім'я якого для сучасної української культури є малознаним і невивченим. Вартість спадку

наукового діяча означеного періоду полягає у багатомірності та міждисциплінарності його глибоких досліджень філософської творчості Тараса Шевченка і Юліуша Словацького та ін.

Ключові слова: західноукраїнська наука, самоідентифікація, галицькі вчені, інтелектуальний спадок, психологія, філософія.

Актуальність теми. Філософсько-правова наука на західноукраїнських теренах у XIX-XX ст.ст. Нарешті позбувається заідеологізованих оцінок тоталітарної системи і набуває свого об'єктивного розкриття та освоєння її змісту відповідно до історичних умов та об'єктивно-суб'єктивних обставин, аналізу спадковості ідей у загальній історії еволюції соціально-філософського знання [4, с.75].

Історія західноукраїнської науки різноспрямована і багатомірна, вписана в європейські контексти, тобто дотична до історичного дискурсу, який зберіг щонайменше (за визначенням В. Гайдена) три основні риси:

- по-перше, кореспонденційну теорію істини, а саме переконання в тому, що історія описує людей, які справді існували, і події, що дійсно відбувалися;
- по-друге, віру в те, що вчинки відображають наміри людей, і щоб створити адекватну історичну оповідь, іс-

торик повинен зрозуміти ці наміри;

- по-третє, одновимірну, діахронну концепцію часу, згідно з якою одні події йдуть услід за іншими.

Дослідниця О. Гачко, спираючись на таку аргументацію диференціювання, історіописання, «у часовій послідовності, встановлює структуру історіописання від Геродота й Фукідіда і до Леопольда фон Ранке та початку ХХ століття» [11, с. 111–122].

Згадана дослідниця переконана, що відійти від історичного контексту – не можливо, навіть, якщо це будь-яка інша дисциплінарна парадигма. Вагу має кожний «сміслотворчий потенціал історії», однак людина в її розумінні є «центром і метою формування смислів історії» ...«в повноті своєї метафізичної цінності» [там само, с. 121].

Основний виклад. Відкриття імен у науці – це завжди акт, що творить прозоріння. А ще більше еволюціонує наш розум, коли з'являються знакові постаті, які дають нам ґрунт для поглиблення самоідентифікації. Наша історія – більш ніж переконливий доказ того, що було втрачено, і що можна було втратити назавжди. Найперше – це для української науки, по-друге, - історії українства як органічної складової європейства і світової культури взагалі.

Галичина – яскравий доказ величного напівзабутого, напівзневаженого в радянські часи інтелектуального спадку, який доводить істину: українська наука має свою переконливу історичну тяглість, традицію, яка увиразнює картину поступального розвитку кожної галузі науки – психології, права, філософії, медицини та ін.

Часто доводиться опонувати нашим недругам, які заперечують, до прикладу, розвиток української філософії права як науки. Аргументуємо, що імена, окрім генія І.Франка та ін., західноукраїнських вчених-докторів наук правників К.Левицького, С.Дністрянського, В.Старосольського, П.Стебельського, О.Огоновського, К.Ганіткевича, які здобули європейський вишкіл у навчальних закладах Відня, Кракова, Праги, а потім і були запрошені туди для викладання – виявляється лише частковою. Ми і досі не знаємо історії науки до кінця. Їхній спадок ще й досі недооцінений, оскільки їхні праці

написані, крім української мови, польською, німецькою, словацькою мовами.

Нова і маловивчена сторінка цікавої наукової постаті західноукраїнства прихована в іменах львівських юристів Х.Лаутерпахта і Р.Лемкіна, які створили юридичну школу, заклали підвалини сучасного міжнародного кримінального права. Пізніше Х.Лаутерпахт став суддею Міжнародного суду ООН, професором Кембриджського університету. Р.Лемкін консультував уряд США з міжнародного права.

Список імен західноукраїнських вчених особливо змістовно доповнює і увиразнює ім'я Стефана-Максима Володимировича Балея, українського і польського психолога, філософа, педагога, медика. Як зауважують аналітики – він найбільш видатний із грона найбільш плідних представників Львівсько-Варшавської філософської школи як об'єднання українсько-польських інтелектуалів.

Видатний учений народився на Західній Україні в с. Великі Бірки Тернопільського повіту у Королівстві Галичини та Володимирії в Австро-Угорщині в сім'ї вчителя народної школи. Українець, який здобув освіту у Львівському університеті. С.Балею присуджено ступені доктора філософії (1911), медицини (1923). Він член Українського лікарського товариства (1923), Польської Академії Наук (1952).

Українець із широкими засадами інтелектуалізму в різних сферах С.Балея сформував свій вишкіл під керівництвом відомого вченого Казімежа Твардовського. Казімеж Твардовський очолював кафедру філософії у Львівському університеті із 1895 р. Із його ініціативи до Львівсько-Варшавської школи увійшли представники філософії та логіки. Частина з них пізніше поповнила ряди представницьких учених Варшавського університету. Це Казімеж Айдукевич, Ян Лукасевич, Тадеуш Котарбінський, Станіслав Лесьневський, Тадеуш Чежовський, Альфред Тарський, Степан Тудор та ін. В полі зору цих дослідників перебували проблеми онтології.

Вже після цього у Німеччині він слухав лекції професорів Штумпфа і Шефера за встановленою в 1912 р. австрійським міністерством освіти стипендією. Вплив

першого з них Карла Штумпфа – відомого філософа і музикознавця – був особливим. Багаж досягнень останнього набутий у німецького філософа Франца Brentano, в якого брав уроки відомий Зигмунд Фрейд. Крім Берліна, С.Балей здобував освіту у Парижі (Сорбонна) в 1912-1914 рр. та у Відні.

Через видатну особистість у науці увага до вченого ширилася і в Україні.

На запрошення відомого митрополита Івана Огієнка, як ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету, С.Балей працював доцентом разом з І.Крип'якевичем та Ф.Колесою, а з 1922 до 1924 р. він був викладачем психології і логіки в Українському (таємному) університеті у Львові. Одночасно як дослідник працював у польських наукових осередках та наукових видавництвах, виступав плідним автором популярних на той час видань «Літературно-Науковий Вісник», «Лікарський Вісник», «Наука і письменство», «Український медичний вісник», «Шляхи» та ін.

У Польському філософському товаристві С.Балей очолював психологічну секцію. Саме цей напрям діяльності є особливо привабливий і змістовний. Через психологічні підходи вченого добре увиразнюються його міждисциплінарні осягання проблем педагогіки, філософії, логіки і права. Саме в цьому прихована досі комплексно не вивчена сфера його наукової компетенції.

У полі зору дослідника – емоційно-вольова сфера людської психіки – почуття і воля, проблеми характеру, а також розуміння експерименту у психології. Фундаментальні підходи дали результативні наслідки: С.Балей створив перші україномовні підручники із психології і логіки, став автором теоретичних статей із філософії і етики, з історії світової філософії (Г.Лейбніц, В.Вундт, В.Віндельбанд та ін.).

Великий і всеосяжний розум С.Балея дав йому можливість стати співтворцем польської психології, психології розвитку і психології виховання. Відомою стала його праця – монографія із «Психології творчості Тараса Григоровича Шевченка», а також Ю.Словацького, С.Жеромського,

психології виховного контакту, юнацького віку, психології дитини. Перу С.Балея належать нариси із психології виховання, вступ до суспільної психології, праці із психології особистості, експериментальної психології, характерології і психології злочинця.

Дослідники зауважують у наукових підходах наслідування С.Балеєм свого вчителя К.Твардовського: це простежується в еkleктичному його методі. С.Балей асимілював новітні досягнення у філософії і психології, відійшов від психофізичного паралелізму, тобто погляду на психіку як самодостатню сферу досліджень. Учений розцінює психіку як феномен, який поєднує динамічну внутрішню цілісність, причому принципи цілісності і динамізму застосовуються не лише до самої психіки, але й поширюються на розуміння особистості як психофізичної єдності.

Найбільший період діяльної наукової праці охоплює 24 роки. Я. І.Франкові, С.Балею відмовили у викладанні у Львівському університеті і в 1928 році він посів керівництво кафедрою психології виховання Варшавського університету. До осягнення практики у поєднанні з наукою С.Балей присвячував себе, перебуваючи на посадах директора Інституту психології виховання Варшавського університету, Державного учительського інституту, Педагогічного інституту Союзу польських учителів, психологічного кабінету та багатьох інших установ. Він водночас був членом Варшавського філософського товариства, головою педагогічної комісії Педагогічного наукового товариства, керівником органу Психологічного товариства імені Ю.Йотейка, як і неодноразовий учасник загальнопольських і міжнародних наукових конференцій і з'їздів.

Г.Гегель трактував історію як простір і час. Людство пізнає себе за результатами історичного діяння, осмислює свою сутність і свої можливості актуалізації того, що буде корисним на перспективу.

Висновки. Комплексний підхід у дослідженні ідеї наявності темпорально-просторового чинника в розвитку багатьох суспільних галузей науки, властивого саме західноукраїнській науці, - факт доконаний, однак такий,

що очікує на своє продовження. Доведення до аргументованого і всебічного осмислення й появи фундаментальних праць у сфері філософії, психології, логіки, права, медицини в історичному безперервному їх еволюціонуванні з ознаками високого рівня європейської науки – це перспективний напрям пізнавальної діяльності. Він лише започатковується. За названими іменами простежуються видатні успіхи в поступі до новітніх підходів та дослідницьких ідей, які на сучасному етапі можуть стати стимулом творчого переосмислення західноукраїнських здобутків і поштовхом до нових проєктів.

Список джерел:

1. Андреев Д. В. Етносоціокультурні чинники формування національної правосвідомості (на прикладі судової системи Запорозької Січі XVII—XVIII століть): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / Андреев Дмитро Володимирович; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 20 с.
2. Андрусак Т. Судді-українці Австро-Угорщини та їх внесок у розвиток української правової думки / Т. Андрусак // Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку: матеріали XXV Міжнародної історико-правової конференції (м. Саки); ред. колегія: І. Б. Усенко (голова). – К.; Сімферополь: СМД, 2011. – Ч. 1. – С. 115–116.
3. Андрухів І. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / І. Андрухів, П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 1996. – 79 с.
4. Андрущенко В. Соціальна філософія / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. – 2-е вид., випр. й доп. – К.: Генеза, 1996. – 368 с.
5. Антологія правничої думки в Галичині: у 2-х т. / за заг. ред. М. М. Цимбалюка; укл. докт. юрид. наук О.В.Гришук, А.С.Токарська. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – Т. 1. – 408 с.
6. Антологія правничої думки в Галичині: у 2-х т. / за ред. А.С.Токарської. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – Т. 2. – 410 с.
7. Аркуша О.Г., Кондратюк К.К., Мудрий М.М., Сухий О.М. Історія народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / за ред. М.М.Мудрого. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – 297 с.
8. Балей С.М. Біографія. Наукова діяльність

[//https://uk.m.wikipedia.org](https://uk.m.wikipedia.org).

9. Верніков М., Ханас В. Балея Степан (Стефан-Максим) Володимирович//Тернопільський енциклопедичний словник: у 4-х. т./редкол.: Г.Яворський та ін. – Тернопіль: Збруч, 2004. – Т.1. – с.70.
10. Верніков М.М. Слово про академіка Степана Балея // Філософські пошуки. Вип. IV. – Львів–Одеса, 1997. – с.3–11.
11. Гачко О.Чи можлива історія в епоху метафізики? // О.Гачко // Наук. Записки Українського католицького університету. Ч. III. – Львів, 2012. – с.111–127.

*@ Софінська Ірина, Токарська Антоніна.
Стаття надійшла 11 лютого 2018 р.*